

BAŞKANLIK SİSTEMİ; ABD, TÜRKİYE'YE ÖRNEK OLABİLİR Mİ?

Doç.Dr.Sait Yılmaz*

"Tiranlık, demokrasiden bazı halk kesimlerine karşı düşmanlık almıştır ve onları açık ya da gizli yöntemlerle çökertir ve rakip olarak karşısına çıkabilecek ya da yönetimin işleyişini engelleyebilecek kimselerin özgürlüğünü engeller (hapise atar). Tiranlıkların kullandığı yöntemlerden ilki; öne çıkanları (sivrilenleri) kesmek ve bağımsız görüşleri olan adamlardan kurtulmaktır. Toplumsal, kültürel ya da benzeri amaçlarla insanların bir araya gelmelerine izin verilmez. Tiranların diğer bir yöntemi de halkı izlemek, ne yaptıkları gizlenemez hale getirmektir. Tiran, uyruklarının arasında söylenen her ve yapılan her şeyden haberi olmaya çalışır. Sürekli olarak yükümlülüklerle boyun eğmek zorunda kalan halk, bağımsız düşünmemeye alışır.. Özetle tiran, uyruklarının bağımsız kafaları olmamasını, birbirilerine güvenmemelerini ve herhangi bir şeyi gerçekleştirecek güçte olmamalarını ister... Tiranlığa karşı girişilen saldırıların başlıca iki nedeni; nefret ve aşağılanmadır. Maddi kuvvetle birleşmiş doğal cesaret, insana her şeyi göze aldırır. Yöneticiler halkı ezerlerse ya da halk bölünürse her zaman devrim çıkması olasılığı vardır".

Aristoteles

Giriş

Türkiye'de son yıllarda yoğunlaşan 'başkanlık', 'yarı-başkanlık' sistemi gibi hükümet sistemi arayışları, 1960'lı yıllardan beri zaman zaman siyasal gündemi meşgul etmektedir. Başkanlık sistemi tartışmaları, ilk defa ve ciddi bir biçimde Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanlığı döneminde kamuoyunun gündemine girdi. Başbakanlığı döneminde sıklıkla Cumhurbaşkanı'nın yetkilerinin fazlalığından şikâyet eden Özal, kendisi Cumhurbaşkanı olduktan sonra bu düşünceleri değiştirdi². Özal'dan sonra başkanlık sistemi tekrar Süleyman Demirel tarafından gündeme getirilse de pek fazla yankı bulmadı. Uzunca bir aradan sonra, başkanlık sistemi tartışmaları AKP iktidarı döneminde Başbakan Erdoğan tarafından önce 21 Nisan 2003 tarihinde ve müteakiben geçtiğimiz günlerde tekrar siyasal gündeme taşındı. Başkanlık sisteminin Türkiye'de istikrarsızlığa çözüm olacağını savunanların başkanlık sisteminden ne anladıkları, ne tür bir model önerdikleri açık değildir. Bunun nedeni, başkanlık sistemi isteği yapan liderler bugüne kadar bir sistem ihtiyacından çıkan çok kişisel isteği ile öneriye yaklaşmışlardır. Amerikan sistemine işaret edilmesi dışında bir detay ile karşılaşmıyoruz. Temel çıkış noktaları mevcut parlamenter sistemin yürütme organının elini güçsüzleştirdiği savıdır. Bu makalede, tarihsel tartışmalara ve ABD sistemine bakarak Türkiye'de başkanlık sisteminin uygulanabilirliğini tartışacağız.

Örnek Alınan ABD Sistemi; Anayasal Plutokrasi

Amerika iddia edildiği ya da sanıldığı gibi 'demokrasi' değil, seçimle işbaşına gelen temsilcilerin çıkardığı yasalar çerçevesinde hukukun üstünlüğüne dayalı 'anayasal bir cumhuriyet'tir. Ne Bağımsızlık Bildirgesi, ne de ABD anayasası, demokrasiden iyi bir şey olarak bahseder. Bununla beraber Amerika'da yaşayan herkes bunun demokrasi olduğunu söyler. Thomas Jefferson'a göre³; *"Demokrasi halkın yüzde 51'inin diğer yüzde 49'unun haklarını ele geçirdiği ve bir güruhu yönetmekten başka bir şey değildir."* Anayasayı yazanlar bu nedenle anti-demokratik mekanizmalar getirmişlerdi. Bunlardan en çok eleştirilene ise seçim sistemidir.

* İstanbul Aydın Üniversitesi Ulusal Güvenlik ve Strateji Araştırma Merkezi (USAM) Başkanı, saityilmaz@aydin.edu.tr

¹ Aristoteles: Politika, Remzi Kitabevi, Türkçesi: Mete Tunçay, 4. Basım, (İstanbul, 1993), s.164.

² Tanju Tosun: Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri, Alfa Yayınları, (İstanbul,1999), s.2.

³ Aaron Berk: America is not a democracy and should never hope to be one, (2008). <http://mustangdaily.net/america-is-not-a-democracy-and-should-never-hope-to-be-one/>

Getirilen sistem (temsilci demokrasi) zengin bir sınıfı öncelikle ve en iyi şekilde temsil eden bir düzen doğurdu yani plutokrasiye yol açtı. Amerikan sistemindeki problemin temelinde para, güç ve etki döngüsü yatmaktadır. Noam Chomsky, "1787'de ABD Anayasa Konferansı'nda James Madison'ın vurguladığı şekilde ABD, zengin azınlığı çoğunluktan korumak ilkesi üzerine kurulmuştur" demektedir⁴. Kurucular, monarşiden kaçınmak için birbirini dengeleyen üç ayrı yönetim alanı yarattılar; yasama, yargı ve yürütme.

Amerikan rejimi bir demokrasi değil hegemonyayı elinde tutan zenginler tarafından yönetilen, onlara hizmet eden ve nesilden nesile geçen bir tür 'plutokrasi'dir. Ülkedeki değişimler güç, zenginlik ve imtiyaz peşinde koşan plutokratlar tarafından belirlenmektedir. İki büyük parti özellikle ikincil konularda farklı görüşlere sahip gibi gözüküyor olsa da ikisinin de mevcut plutokrasiyi değiştirmeye niyeti yoktur. Seçim sonuçları her zaman adaletsiz bir toplum düzeni, ekonomik olarak iyi kesimin yükün çoğunu taşıyan alttaki kesim tarafından sürekli olarak sübvansede edildiği kısır değişmez bir yazgı yaratmaktadır. Amerikan seçimlerinde ancak iki büyük partinin birinden aday olduğunuz takdirde seçilme şansınız yüksektir ve bu adaylık için büyük bir para gücüne ihtiyacınız vardır. Politikacıları satın almak için kullanılan para seçildikten sonra onları seçtirenlere vergi verenlerin cebinden geri döner. Her modern seçim kampanyası bu döngü ile biter. Kısaca, kim seçilirse seçilsin konuşan paradır. Amerikan medyasının %80'ini beş medya grubu kontrol etmektedir. Adayın ihtiyacı olan medya ve iletişim ağı zengin ve güçlü kesim tarafından kontrol edilir. Ulaştırma, insan kaynağı, yerel bürolar, medya reklâmıcılığı ve profesyonel danışmanlar ulusal kampanyaların parçasıdır.

Temsilciler tüm nüfusu değil onlara en çok çalışan zenginleri öncelikle ve en iyi şekilde temsil eder. Hükümet ve yargı gerçek bir bağımsızlığa sahip değildir. Yargı mensuplarının atanması ABD Başkanı'na kendi ideolojisini uygulama imkânı tanımaktadır. Amerika'daki yönetici sınıf; silahlı kuvvetler ve diğer devlet güçleri üstünde tekel sahibi mutlak bir siyasi güce sahip bir gücün diktatörlüğüdür⁵. Amerika'da dünyanın herhangi bir ülkesinden çok daha fazla siyasi mahkûm vardır. Hapishaneler gelişen bir endüstridir ve özel şirketler evlerden daha fazla toplama kampı inşa etmektedir. Özetle, Amerika'da demokrasi sadece bir masaldır ve gerçekten demokratik olarak adlandırılabilir tek bir kurum dahi yoktur. Amerika'da çoğunluğun fikri ne olursa olsun elit tabaka bildiğini okur, gerekirse medyayı kendi görüşlerini yayacak propaganda için kullanır. Bu aslında Amerika'nın ülke dışındaki müdahaleleri için gerekçe olarak kullandığı tiranlık düzenidir. Bu tiranlık da tüm imparatorluk gibi yayılcı amaçlar için vardır. Amerikan anayasası ise bu imparatorluğun vicdanı değil vasıtasıdır.

Parlâmenter Sistem ve Başkanlık Sistemi

Devlet yönetimi sistemleri başlıca; parlâmenter sistem, başkanlık sistemi ve meclis hükümeti sistemi olmak üzere üçe ayrılmakla birlikte biz ilk ikisi üzerinde duracağız. Parlâmenter sistemlerde devlet başkanları tarafsız ve genellikle partiler üstü bir konumdadır; devlet ve milletin bütünlüğünü temsil ederler. Böyle tarafsız bir devlet başkanının siyasal mücadeleyi ılımlılaştırıcı bir rolü vardır. Devlet başkanı, çatışan taraflar (parlamento-hükümet) arasında arabulucu veya hakem rolü

⁴ Noam, Chomsky: America is not a Democracy, By, America is not a democracy, nor was it intended to be. (June 16, 2007), <http://www.trincenter.com/articles/2007/160607.html>

⁵ William E. Hudson: American Democracy in Peril: Eight Challenges to America's Future, CQ Press, (Washington, 2006), p.23.

üstlenebilir. Parlâmenter sisteminin başlıca güçlü yanları şunlardır⁶; (1) Parlâmenter sistemde tikanıklıkların çözüm yolu vardır, çünkü parlâmenter sistem esnektir. (2) Parlâmenter sistem kutuplaşmaya yol açmaz. (3) Parlâmenter sistemlerde devlet başkanının uzlaştırıcı bir etkisi vardır. Parlâmenter sistemin başlıca zayıf yanları şunlardır; (1) Parlâmenter sistem istikrarsız veya zayıf hükümetlere yol açar. (2) Parlâmenter sistem düşük nitelikli bir demokrasiye neden olur. Parlâmenter sistemin istikrarsız hükümetlere yol açmasının nedeni, koalisyon hükümetleri ve koalisyon hükümetlerinin nedeni de çok-partitli sistemdir. Bir ülkede parlâmenter sistem iyi bir şekilde işlerken, bir başka ülkede kötü bir şekilde işleyebilmektedir. Dolayısıyla parlâmenter sistemin performansı, ülkeden ülkeye değişebilmektedir.

Temsili rejimin hükümet şekillerinden Başkanlık Hükümeti, yazılı anayasaların en eskisi olan 1787 tarihli Amerika Birleşik Devletleri anayasasının kabul ettiği bir hükümet şeklidir. Terim olarak, başkanlık sistemi, Amerikan iç harbinden önce, İngiliz gazetecilerin Amerikan hükümet rejimini belirtmek üzere kullandıkları bir ifadeden çıkmıştır. Kısaca, başkanlık rejimi, Amerikalıların kendi şartlarına göre oluşturdukları bir rejimdir. Bu rejimin temel özelliği, demokrasiyle kişisel iktidarı birleştirmesidir⁷. Kuvvetli bir icra organı yaratılmaya çalışılmıştır. Güçler ayrımına göre, yasama organı yasaları yapmakta, Başkan bu yasaları uygulamakta, Federal Anayasa Mahkemesi ise yasalara uygunluğu denetlemektedir. Kongre' den geçen bir yasa Başkan tarafından veto edilebilirken, antlaşmalar ve üst düzey bürokratların atamaları Senato'nun onayını gerektirmektedir. Kongre'nin ve Başkanın birçok eylemi Anayasa Mahkemesi'nin mütalâasına tabidir⁸. İcra organını tek başına Başkan temsil eder. Başkan, modern diktatörlükleri imrendirecek kadar yüksek otorite ve manevi nüfuz sahibidir.

Başkanın yüksek otoritesinin hukuki kaynağı olan Amerikan Anayasasına göre; Başkan, aynı zamanda başbakandır. Bakanlar, Başkanın sekreteri durumundadırlar. Hükümetin politikasının istikametini çizmek tamamen Başkana aittir. Bunların kendi başlarına hiçbir teşebbüs ve karar yetkileri yoktur. Her biri Başkanın emrinde ve onun şahsına bağlıdır. Başkan, sekreterleri hiç bir kayda bağlı olmadan dilediği zaman azleder. Bakanların tayininde Anayasaya göre Senato'nun muvafakatini almak lazım ise de, uygulamada Senato, Başkanı serbest bırakmakta, şahsi politikasına yarayacak elemanları seçmesine bir engel çıkarmamaktadır. Bakanların Kongre'ye karşı siyasi sorumlulukları yoktur. Yani bunları Kongre düşüremez. Federal Devletin askeri kuvvetleri Başkanın emrindedir. Başkan, Amerikan ordusunun Başkomutanı'dır. Generalleri ve ordu komutanlarını dilediği gibi tayin ve azledebilir. Başkan, kendi başına savaş ilan edememekte ve bunun için Kongre'nin onayı gerekmektedir. Hükümet ve idare faaliyetlerine istikamet vermek bakımından Kongre'nin haiz olduğu en mühim kuvvet bütçeye olan hâkimiyetidir. Başkanın kanun teklif etme yetkisi olmadığı gibi, devlet bütçesini hazırlama yetkisi de yoktur. Mali konulardaki tüm yetkilerin Anayasa tarafından Kongre'ye bırakılmış olması, bu kurumun dış politika sürecindeki etkisinin artmasına yol açmıştır.

Başkanlık Sisteminin Fayda ve Mahzurları

Başkanlık sisteminin birçok avantajı olduğu ileri sürülmektedir. Seçmenler için daha fazla seçme olanağı sağlar. (Meclis seçimleri için oy verdikleri parti ile başkanın partisi farklı olabilir.) Başkanın halk tarafından seçilmesi, seçim öncesinde

⁶ Kemal Gözler: Türkiye'de Hükümetlere Nasıl İstikrar ve Etkinlik Kazandırılabilir?, Türkiye Günlüğü, Sayı 62, Eylül-Ekim 2000, s.25-47.

⁷ Halil Şıvgın: Başkanlık Sistemi, Demokrasiyi Geliştirme Vakfı, (1997), s.18.

⁸ Tayyar Arı: Lobiler, Alfa Yayınları, (İstanbul, 1997), s.19.

seçmenlerin seçimden sonra hangi hükümetlerin kurulacağını bilerek oy vermesini kolaylaştırır ve seçilmişlerin hesap vermeye açık olmasını sağlar. Başkanlık rejiminde yasama meclisi üyeleri, hükümetin varlığının devamı kaygısı olmaksızın yasalar üzerinde bağımsız karar verebilirler. Başkan'ın görev süresinin sabit olması yürütmenin istikrarına katkıda bulunur. Başkanlık rejiminde halkın doğrudan seçtiği başkan ile toplumdaki çeşitli eğilimleri temsil eden yasama meclisi arasındaki güç dengesi etkin bir yönetim için olumlu bir zemin hazırlar.

Başkanlık sisteminde seçimler, ya hep ya da hiç biçiminde oynanan bir oyunu andırır. Başkanlık sisteminin zayıf yanlarının başında başkanların başarısız da olsa, süreleri doluncaya kadar görevde kalmaları gelmektedir. Başkanın önerdiği yasalara sürekli muhalif olan bir meclis, yasama sürecini kesintiye uğratır ve işleyişi engeller. Amerikan Anayasası; yasama, yürütme ve yargı iktidarlarını ayrı ayrı ellere verirken; yürütme iktidarının çok kişiye oranla tek kişi tarafından daha iyi idare edileceğini savunarak yürütme gücünü tek elde toplamıştır. Bu noktada güçlü bir yönetim yaratma kaygısı, gücü paylaştırarak dağıtma eğiliminin önüne geçmiş, aynı zamanda sistemin temel mantığını da sarsmıştır. Bu sistemde oyların çoğunluğunu kazanan kimse, yürütme organını belirli bir süre ele geçirir ve önemli, yüksek siyasal kararları tek başına alabilir. Böyle bir durum ise, muhalefetin kendisini güçsüzlük duygusuna kaptırmasına ve dolayısıyla rejime karşı güven beslememesine neden olmaktadır. Bu açıdan, başkanlık sisteminde iktidar-muhalefet ilişkilerin çok gerginleşeceği şüphesizdir. Yürütme ile yasamanın, ayrı ayrı siyasi partilerin eline geçmesi durumunda ise, yine siyasal uzlaşma (*consensus*) geleneği güçsüz, tersine siyasal uzlaşmazlık (*disconsensus*) eğilimi güçlü toplum yapımızda, siyasal mücadelelerin çok sert geçeceğinden ve rejim açısından tehlike doğuracağından endişe edilebilir.

Başkanlık sisteminin önemli sakıncalarından biri de bu sistemin uzlaştırıcı, gerilimleri azaltıcı ya da yatıştırıcı bir gücünün bulunmamasıdır. Avrupa'daki parlamenter sistemlerde bu uzlaştırıcı güç ya kral ya da cumhurbaşkanıdır. Parlamenter sistemde cumhurbaşkanı, başbakanın istemi üzerine parlamentoyu fesih yetkisine sahiptir. Parti disiplininin olduğu ülkelerde başkanlık sistemi çalışmaz. Kıta Avrupa'sındaki tüm parti sistemlerinden farklı olarak, ABD partileri arasında ideolojik ayrılık yoktur. Tek bir liberal partinin içindeki eğilimler olarak nitelendirilebilir. Bu ülkede parlamenterler parti grup kararlarına bağlı olmadıkları için, başkanlar ve kongre çoğunluğu farklı partilerden olsalar da yasama-yürütme arasında işbirliği sağlanabilmektedirler. Bu da iki güç arasında denge kurulmasını kolaylaştırmaktadır. Onun içindir ki, disiplinli partilere dayalı bir siyasi hayatta, ABD tipi Başkanlık rejiminin uygulanması genellikle askeri darbelere yol açmıştır. Bu nedenle, Başkanlık sisteminin ABD dışında sürekli bir uygulaması yoktur. Bu sistem, tamamen ABD gibi pek çok dengelerin bir arada bulunduğu federal yapılı bir devlette, üstelik ekonomik açıdan hayli güçlü liberal bir ülkede uygulanma zemini bulabilmektedir. Diğer ülkelerdeki başkanlık sistemi örneklerinin hepsi kesintiye uğramaktadır ve demokratik niteliklerden kopuktur.

Türkiye'de Başkanlık Sistemi Tartışmaları

Geçmişte yapılan tartışmalar esnasında öne çıkan öneriler; Cumhurbaşkanına parlâmentoyu fesih yetkisinin verilmesi, doğrudan genel oyla seçilmesi gibi daha ziyade yarı-başkanlık sistemine yaklaşan düzenlemeler ile buna ilave olarak yetkilerinin artırılması gibi başkanlık sistemine denk düşen kurumsal düzenlemeleri içermekte idi⁹. 1982 Anayasası, önceki anayasaya tepki olarak yasama-yürütme

⁹ Burhan Kuzu: Türkiye İçin Başkanlık Sistemi, Fakülteler Matbaası, (İstanbul, 1997), s.59.

ilişkilerinde yürütmeyi güçlendiren, yürütme içinde de Cumhurbaşkanı'na önemli yetkiler veren düzenlemeler getirmiştir¹⁰. Yasama-yürütme ilişkileri parlâmenter rejim çerçevesinde kalmasına karşın, Cumhurbaşkanı'na, kriz yönetimi durumunda (olağanüstü hal) Hükümet Başkanlığı yetkileri vermiştir. Ancak, normal dönemler için bu yetkiler sınırlı tutulmuştur. Bu düzenlemenin potansiyel bir yetki çatışmasına zemin oluşturduğu Özal'ın Cumhurbaşkanlığı döneminde ortaya çıkmış ve ilk kez bir Cumhurbaşkanı başkanlık sistemine geçiş talebini gündeme getirmiştir.

Özal, başkanlık sisteminin tartışılmasını isterken, uzlaşma geleneği zayıf olan Türkiye'de koalisyonların etkin olamadığını ve ülkeye zaman kaybettirdiğini belirtmiştir. Bunun yanında Türkiye'nin heterojen yapısına bu sistemin daha uygun olabileceğini, çünkü çoğunluğun seçtiği başkanın ülkenin bütünlüğünü temsil edeceğini ileri sürmüştür. 1982 Anayasası ile yasama, yürütme ve yargı alanına bu yetkiler (md.104) zaman zaman Cumhurbaşkanı ile Başbakan arasında gerilimlere yol açmış ve açmaktadır. Bakanların aynı zamanda milletvekili olmalarından kaynaklanan sorunlar da yönetimin etkinliğini azaltıcı rol oynamaktadır. Siyasal partiler devletin kontrol ettiği kaynakları kendi yandaşlarına kayırmacı bir biçimde dağıtarak oy desteği sağlamaya çalışmaktadırlar. Milletvekilliği ile bakanlık konumunun aynı kişide birleşmesi, yeniden seçilebilme kaygısıyla hareket eden bakanların zamanlarının önemli bir kısmını seçmenlerinin iş takipçiliğine ayırmalarına yol açmakta, bu da bakanlıkların yapması gereken uzun vadeli politikalar geliştirme işlevini ikinci plana itmektedir.

Başkanlık sistemini önerenlerin temel savı, yürütmenin güçlendirilmesidir. Çünkü siyasal istikrarsızlığın nedeni yürütmenin güçsüzlüğüdür. Hâlbuki bugün için durum tam tersidir. AKP iktidarı tek başına iktidara gelerek sadece yürütme üzerinde değil, yasama ve yargı üzerinde de önemli bir güç kazanmış, kuvvetler dengesi bozulmuştur. Cumhurbaşkanlığı makamının da bu parti adayı tarafından seçilmiş olması ve hükümetin uygulamaların sembolik birkaç karşı çıkış dışında tamamen destek vermesi ve hatta daha da ileri gitmesi, Türkiye'deki sorununun yürütme ile ilgili değil, kuvvetler dengesinin nasıl garanti alınacağı ile ilgili olması gerektiğini göstermektedir. 1961 Anayasası'nda 1971 yılında yapılan değişiklikler ve 1982 Anayasası gerek yürütmenin cumhurbaşkanlığı kanadını, gerekse yürütmenin elindeki idare aygıtını yeterli ölçüde güçlendirmiştir. Dolayısıyla sorun, zayıf yürütme sorunu değildir. Yasama, yürütme ve yargı organları arasındaki dengeyi çağdaş kurallar düzeyine çıkarma sorunudur. Mevcut sistem içinde yeterince güçlü olan yürütmenin karşısında en az kendisi kadar güçlü ve bağımsız bir yargıya ve parlâmentoya tahammül göstermesi, siyasallaşan kamu bürokrasisinin yerine uzman bürokrasinin yaratılması, atanmışlarla seçilmişlerin hâkimiyet alanlarının net olarak belirlenmesi istikrarsızlığı çözecek anahtarlardır.

Türkiye'de Parlâmenter Sistem

Ülkemizin sosyo-ekonomik, politik ve psikolojik koşulları açısından sakıncalı olabilecek başkanlık sistemi, her şeyden önce çoğulcu bir demokrasi ortamı içinde işleyeceğinden, seçilmek dileğiyle halkın önüne çıkan bir başka adayı da ister istemez belli bir siyasal akımın ya da partinin adayı olacaktır. En azından böyle bir başkan adayı da, seçim kampanyasına belli bir siyasal akımın ya da partinin desteği altında katılacaktır. Öyleyse, hem başkanlık sistemini, yeni devlet başkanının güçlü olması için doğrudan halkça seçilmesini istemek, hem de aynı devlet başkanının yansız ve partiler üstü kalmasını savunmak, sistemin mantığı ile bağdaşmaz.

¹⁰ Faruk Örgün: Başkanlık Sistemi – Dar Gelen Gömlek, Bilge Yayınevi, (İstanbul, 1999), s.25.

Demokraside vatandaşın görevi sadece oy vermek yani seçmek değildir. Türkiye’de demokratik kültür eksikliği vardır, vatandaş demokratik haklarının farkında değildir. Devlet, vatandaşa hizmet etmek için vardır ama sandıktan çıkan iktidar hükmetmek için gelmektedir. Hâlbuki ona verilen yetki seçim döneminde verdiği sözleri tutması içindir. Halk, devletin halkın hizmetkârı olduğunu, devletin kendi kontrolünde olduğunu anlayacak bir kültüre sahip olmalıdır.

Sadece silahlı kuvvetler değil yasama, yürütme ve yargı da halka açık olmalıdır. Örneğin Türkiye’de soruşturma aşaması dışında gizlilik olmaması gerekirken, yargı aşamasında da gizlilik uygulanmaktadır. Yargı ve yasamada devlet sırları hariç (gizli oturumlar gibi) gizlilik olmamalıdır. Demokrasinin diğer bir olmazsa olmazı; “hesap verilebilir” olmaktır. Devletin organları kontrol edilebilmeli, tıpkı diğer ülkelerde olduğu gibi devlete vergi ödeyen vatandaş harcanan her kuruşun hesabını sorabilmelidir. Demokrasinin özü, devletin bireyden değil, bireyin devletin acımasızlığından korunmasıdır. Bu da demokrasinin sürdürülebilirlik ya da meşruiyet ilkesi ile alakalıdır. Meşruiyet, sadece yasalara uygun olmak değil, evrensel değerlere de göre hareket etmektir. Çünkü yasalara göre yapılan pek çok şey (ifade özgürlüğünü kısıtlamak gibi) evrensel değerlere aykırı olabilir. Bu nedenle evrensel değerler ve insan hakları bakımından ülkenin hukuk tablosunun ortaya çıkarılması gereklidir. Bu eksiklerin tamamlanması için güvenlik sorunları nedeni ile belirli bir zaman ve psikolojik altyapının olgunlaşması gerekebilir.

Bugün Türkiye’de demokratik parlâmenter düzen bütün kurumlarıyla mevcuttur. Türkiye’nin sistem sorunu da yoktur fakat acil çözüm bekleyen önemli sorunları vardır. Bir türlü çözümlenemeyen bu sorunlar genelde yapısal sorunlar olup, her biri ayrı bir reform konusu niteliğindedir. Türkiye’nin yeniden yapılanması, değişen çağa ayak uydurabilmesi için; Siyasi Partiler Kanunu, Medeni Kanun, Ceza Kanunu, Seçim Kanunu Mahalli İdareler Kanunu gibi temel kanunlardan, devlet kurum ve kuruluşlarını, ekonomik yapıyı düzenleyici kanunlara kadar her alanda yasal değişikliklere ihtiyacı vardır¹¹. Türkiye’nin anayasa geleneği de başkanlık sistemine karşıdır. Milli mücadele döneminin meclis hükümeti sisteminden başlayarak günümüze değin süren anayasa düzenlemelerimiz, bu karşıtlığı açıkça ortaya koymaktadır. Türkiye için hem özgürlükçü ve çoğulcu demokrasiyi yaşatabilecek, hem de anayasal düzenlemeler bakımından tarihsel çizgiye ve sürece ters düşmeyecek bir siyasi sistem, ancak parlâmenter sistem olabilir.

Başkanlık Sisteminin Türkiye İçin Uygulanabilirliği

Ülkemizde başkanlık sistemini isteyenlerin dayandıkları dört temelden söz edebiliriz: (1) Siyasi istikrar isteği. (2) Hızlı gelişme için güçlü icra. (3) Tarihsel geçmişimizin başkanlık sistemine uygunluğu. (4) Başkanlık sisteminin diktatörlük ve askeri darbeye neden olmadığı. Son gerekçeyi savunanlar; ülkemizde başkanlık rejimi olmadığı halde üç kez askeri darbe olduğunu, darbelerin temelinde rejimin parlâmenter sistemde tıkanması ve sosyo-ekonomik nedenlerin bulunduğunu söylemektedir. Türkiye’de liderlerin kurumlardan daha önemli olduğu dikkate alınırsa, halkın oyundan çıkacak bir başkanın bürüneceği ilk kimlik megalomanlık olabilecektir. Seçilecek bir başkanın kendisini gereğinden fazla önemseyerek, odak noktası haline getirmesi kuvvetle muhtemeldir¹². Başkanın partisinin parlamentoda çoğunluğa hâkim olması durumunda, başkan ile kabine üyeleri arasındaki aşırı bağımlılık ilişkisi, aşırı parti disiplininin varlığıyla birleştiğinde durum daha da vahimleşecektir. Sistemin

¹¹ Rifat Serdaroğlu: Türkiye’de Sistem Sorunu, Kanomat Matbaacılık, (Ankara, 2001),s.4.

¹² Tosun: a.g.e., (1999), s.123.

kilitlenmesi durumunda, yürütme kendi gücünü korumak için elinde tuttuğu idare aracılığıyla etkili olmaya çalışacaktır. Bu olgu bir yandan yürütmeyi otoriter eğilimlere sevk edebileceği gibi, diğer yandan hızla siyasallaştırılan kamu bürokrasisinin partizan niteliğini pekiştirebilir, dikta rejimine yol açabilir.

Başkanlık sistemiyle parlamenter sistem arasında en önemli ayrılık, yürütme yetkisinin kaynağında görülür. Başkanlık sisteminde yürütme yetkisi, halkça seçilen bir devlet başkanına; parlamenter sistemde ise, parlamentodan kaynaklanan ve ona karşı sorumlu olan bir hükümete aittir. Çağdaş anayasal demokrasilerin hepsinde egemenliğin ulusta olduğu kabul edilir. Onun için de, gücünü doğrudan doğruya halkın oylarından alan ve yönetimin üst noktasında bulunan bir kamu makamı sahibinin, yani Başkanın, güçsüz ve etkisiz olması düşünülemez. Başkanlık sisteminde başkanın bir partiye mensup olacağı ve genellikle de partinin lideri durumunda bulunacağından hareketle başkanın seçimi için gerekli olan yüksek çoğunlukların Türkiye’de iki büyük partiyi öne çıkaracağı, yasama temsilcilerinin seçiminde de dar bölge sistemi uygulandığı takdirde adayların kişiliği öne çıkacağı için Mecliste kalitenin yükseleceği iddia edilmektedir¹³. Ülkemizde de iki küçük partinin bile birleşemediği, “küçük olsun ama benim olsun” ilkesinin geçerli olduğu dikkate alındığında, iki partili sistemin oluşması sadece hayal gözükmemektedir.

Silahlı Kuvvetlerin konumları ile yönetim sistemi arasında tam bir bağ kurmak mümkün değildir. Silahlı Kuvvetlerin sistem içindeki konumu devlet gelenekleriyle ve toplum yapılarıyla doğrudan ilintilidir. Türkiye’de bir sistem değişikliği olsa bile bunun Silahlı Kuvvetlerin sistem içindeki gerçek yerini değiştirmesi kolay değildir. Askerlik bir meslektir ama sivillik bir meslek değildir. Askerin demokratik kontrolü; devlet sırrı olabilecek konular dışında askeri konuların şeffaflaşmasını, askerlerin günlük hayatımızın bir parçası olmasını gerektirmektedir. Parlamento, devlet sırlarına saygı göstererek, askeri bilgileri açıp-saçmadan kontrolü sağlamalıdır. İktidar; askerler, istihbarat ve diğer güvenlik güçlerinin eşgüdümünü sağlamalıdır. Ordunun siyasetten arınması kadar, siyasetin de ordu, istihbarat ve yargının dışında kalması hatta kolluk güçlerini (polis vd.) kendi ideolojik aleti haline getirmemesi gereklidir. Askerlerin konumu ülkeden ülkeye değişen iç ve dış koşullar, tarihi değerler nedeni ile farklılık arz eder. Türkiye’de askerlerin ülke güvenliği ve rejimin korunması açısından özel bir yeri vardır. Bu konum zedelenmemelidir.

Sonuç

Bugün olduğu gibi, siyasal kültürümüzde uzlaşmacı değerlerin zayıflığı, hoşgörü eksikliği dikkate alınır, “kazananın her şeyi aldığı, kaybedenin her şeyi kaybettiği” seçimler, siyasetin rekabet alanı olmaktan çok savaş alanı olarak telakki edildiği bir ülkede, kutuplaşma ve çatışmaların olmasına yol açacaktır. Seçim sistemi özellikle önemlidir. Öyle bir sistem oluşturulmalıdır ki hem tüm kesimler temsil imkânı elde etsin, hem de meclis güçlü bir iktidar çıkarabilsin, koalisyon hükümetleri ya olmasın ya da olacaksa iki partiyi geçmesin. Türkiye’de seçmenlerin politikayı çoğu kez akıl yerine imajlarla algıladığı görülmektedir. Böyle bir ortamda sırf medyatik özellikleri ya da popülist söylemleriyle seçilmiş adayların geniş yetkilere kavuşması önemli rejim sorunları doğurabilir. Halbuki Türkiye’de parlâmenter sistem tıkanmamıştır. Sistemin reforma ihtiyacı vardır. Tıkanıklar parlâmenter sistemden kaynaklanmamaktadır.

¹³ Kuzu: a.g.e., (1997), s.73.

Başkanlık sistemi arayışları Türkiye'nin parlâmenter rejimle edindiği deneyimleri ve ödediği bedelleri yok saymaktadır. Başkanlık sistemi yasamanın sorunlarını çözememekte, sadece yürütmeyi güçlendirmektedir. Türkiye'nin temel sorunu ise yasamanın görevlerini tam anlamıyla yerine getirememesidir. Türkiye'de kurulacak yeni anayasa düzeni için, en başta değerlendirilmesi gereken tarihsel gözlem odur ki, Türk toplumu kendine yaraşır bulduğu bir siyasal yaşayış biçimi üzerinde tercihini belli etmiştir. Bu tercih, çeşitli kesintilere karşın, yaklaşık iki yüzyıldan beri hep aynı doğrultuda ilerlemek isteyen toplumumuz için, özgürlükçü ve çoğulcu demokrasidir. Demokrasi geleneğimiz başkanlık sistemini kaldıracak nitelikte değildir. Bu sistem demokratik gelişmesini henüz tamamlamamış ülkemizde yürütme ile yasamanın birbirine karışmasına ve böylece yürütmenin fiilen üstünlüğüne sebep olacaktır. Mustafa Kemal Atatürk'ün Cumhuriyeti, tek bir kişiye bağımlı "Başkanlık Sistemi" üzerine kurmaması anlamlıdır.

KAYNAKÇA

ARI, Tayyar: Lobiler, Alfa Yayınları, (İstanbul, 1997).

ARISTOTELES: Politika, Remzi Kitabevi, Türkçesi: Mete Tunçay, 4. Basım, (İstanbul, 1993).

BERK, Aaron: America is not a democracy and should never hope to be one, (2008). <http://mustangdaily.net/america-is-not-a-democracy-and-should-never-hope-to-be-one/>

CHOMSKY, Noam: America is not a Democracy, By, America is not a democracy, nor was it intended to be. (June 16, 2007), <http://www.trinicenter.com/articles/2007/160607.html>

GÖZLER, Kemal: Türkiye'de Hükümetlere Nasıl İstikrar ve Etkinlik Kazandırılabilir?, Türkiye Günlüğü, Sayı 62, Eylül-Ekim 2000.

HUDSON, William E.: American Democracy in Peril: Eight Challenges to America's Future, CQ Press, (Washington, 2006).

KUZU, Burhan: Türkiye İçin Başkanlık Sistemi, Fakülteler Matbaası,(İstanbul, 1997).

ÖRGÜN, Faruk: Başkanlık Sistemi – Dar Gelen Gömlek, Bilge Yayınevi, (İstanbul, 1999).

SERDAROĞLU, Rıfat: Türkiye'de Sistem Sorunu, Kanomat Matbaacılık, (Ankara, 2001).

ŞIVGIN, Halil: Başkanlık Sistemi, Demokrasiyi Geliştirme Vakfı, (1997).

TOSUN; Tanju: Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri, Alfa Yayınları, (İstanbul, 1999).